

Posudek

Magdaléna Gorčíková: Islámská civilizace: srovnání reprezentativních výkladů

Námětem práce je téma islámské civilizace. Nutné zacílení zájmu je pak vymezené čtyřmi dílčími otázkami, jež také orientují strukturu kapitol:

- (a) tazání se po jednotě islámského světa a jednotě jeho náboženské prostředí (definice)
- (b) existence jednoho paradigmatu islámské civilizace (zda jde o jednu distinktivní a prostorově i časově souvislou entitu)
- (c) role v politickém a ekonomickém systému
- (d) vztah islámu a modernity, islám jako alternativa evropské modernity

Autorka se hlásí k metodě srovnávacího studia historických civilizací (srovnávací civilizační analýza). Přitom nejprve interpretuje a poté srovnává vybrané reprezentativní autory. Především tak představuje a konfrontuje pohled Arnošta Gellnera s dalšími relevantními autory (Ibn Chaldún, Hume, Weber, Krejčí, Hodgson, Lapidus, Geertz).

V textu je přitom největší důraz kladen na relativně stabilní či neměnnou vlastnost muslimské společnosti: dialektiku městského (skripturalismus, legalismus, puritanismus, egalitarismus, anti-extaticnost) a venkovského islámu (kult světců, hierarchie, rituál), které odpovídá latentnímu napětí mezi městem a venkovem, bohatšími a chudšími vrstvami, rozdělení na vysoký a nízký islám (formu islámu), nebo-li weberiánský puritanismus a Durkheimovu mechanickou solidaritu a kolektivní vědomí s integrujícími kolektivními rituály.

Ke kladům práce bych zařadil:

- (a) Odvahu autorky pustit se do mimořádně obtížného a rozsáhlého tématu, které by snadno vydalo na disertační práci.
- (b) Schopnost rozsáhlou a komplexní diskusi problematiky čtenáři zprostředkovat zdařilou selekcí tezí a pojmů, které se zdají být skutečně klíčové a nosné. Jiným slovy schopnost odlišit důležité od méně důležitého.
- (c) Zprostředkování v českém prostředí asi nejméně známých prací E. Gellnera (Saints of Atlas 1965, a zejména Muslim Societies 1982 – i přes obrovskou konjunkturu zájmu o islám jde o jedny z mála knižních prací autora, které nebyly přeloženy do českého jazyka).
- (d) Systematické a kritické vymezení se vůči některým vlivným, avšak kontroverzním, tezím E. Gellnera, například: (1) v reakci na modernizační proces a krizi sekularismu se nutně nešíří jen fundamentalismus, ale například na vykořenění venkovských migrantů ve městech stejně tak reaguje i vzestup sufismu, jemuž byl předpovídan naopak úpadek, (2) zobecnění vytvořené na základě studia specificky silné kmenové soudržnosti a kmenového vlivu v Maroku, kde Gellner prováděl své výzkumy, (3) řada autorů naopak ukazuje na vitalitu autonomní občanské společnosti v muslimských společnostech, (4) Ira Lapidus ukazuje, že se většina muslimských společností po většinu dějin nepřiblížila ideálu v podobě prolnutí státu a náboženství, které by snad definovalo všechny sféry společenského života a sociálního jednání (ve skutečnosti institucionální oddělení náboženství a státu).

Za hlavní slabinu práce pokládám určitou uspěchanost některých kapitol (např. č. 6 „Islám a modernita“). Ta se nejvíce projevuje v závěru. Zde bych tedy čekal rozsáhlejší, přehledné a jasně formulované (třeba i formou tabulky) srovnání E. Gellnera s dalšími klíčovými autory, jež je slibováno v úvodu práce.

Otázka č. 1: V čem podstatném se tedy Gellner zásadně liší od ostatních autorů, kteří se zabývají problematikou islámské civilizace/společnosti? Jinými slovy, v čem se po provedeném srovnání jeví jako skutečně originální či inspirativní?

Otázka č. 2: Jaké hlavní příčiny vzestupu islámského fundamentalismu tedy vidí Gellner?

Otázka č. 3 (nad rámec práce): Překvapilo by Gellnera, pokud by se toho dožil, tzv. Arabské jaro? Jak by ho v rámci svého systému analyzoval?

Seznam literatury – chybí dlouhá řada prací uváděných a citovaných v textu: namátkově Weber 2009 (str. 32), Gellner 1965 a 1991 (s. 33), Hall 2010, Kropáček 1999b (s. 35). Naopak jsem v textu neobjevil odkaz na v literatuře uváděného S. P. Huntingtona 1968.

Občas nešťastné formulace: například „každodenní muslim“ (str. 27), „folkový islám“ (s. 34)

Navrhovaná známka: výborná

Karel Černý

V Praze, 18. září 2014